

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om "Familjepolitikens roll i den demografiska förändringsprocessen: utbyte av bästa praxis mellan medlemsstaterna"

(förberedande yttrande)

(2011/C 218/02)

Huvudföredragande: **Stéphane BUFFETAUT**

Huvudmedföredragande: **Béatrice OUIIN**

I ett brev från ambassadör Péter Györkös av den 15 november 2010 uppmanade det ungerska ordförandeskapet i enlighet med artikel 304 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt Europeiska ekonomiska och sociala kommittén att utarbeta ett förberedande yttrande om

"Familjepolitikens roll i den demografiska förändringsprocessen: utbyte av bästa praxis mellan medlemsstaterna".

Kommitténs presidium gav den 7 december 2010 facksektionen för sysselsättning, sociala frågor och medborgarna i uppdrag att utarbeta ett yttrande i ärendet (föredragande: Stéphane BUFFETAUT, medföredragande: Béatrice OUIIN).

Med hänsyn till ärendets brådskande karaktär utsåg Europeiska ekonomiska och sociala kommittén Stéphane BUFFETAUT till huvudföredragande och Béatrice OUIIN till huvudmedföredragande vid sin 471:a plenarsession den 4–5 maj 2011 (sammanträdet den 4 maj 2011) och antog följande yttrande med 183 röster för, 3 röster emot och 8 nedlagda röster:

1. Slutsatser och rekommendationer

1.1 Familjepolitiken i Europa präglas av skillnader i inriktning och innehåll, men syftet är överallt detsamma: stöd till familjerna. De mer övergripande nationella och regionala politiska åtgärderna, investerings- och utbildningspolitiken samt bostads- och sysselsättningspolitiken kan göra vissa medlemsstater eller vissa regioner attraktiva för familjer och erbjuda en gynnsam miljö för dem.

1.2 Det är intressant att jämföra de olika systemen, eftersom man på så sätt kan urskilja god praxis. För att de tjänster och stödmekanismer som erbjuds ska få största möjliga effekt står det emellertid klart att de måste motsvara familjernas, föräldrarnas eller de blivande föräldrarnas förväntningar. Dessa förväntningar kan variera mellan medlemsstaterna utifrån den nationella kulturen, sociala normer och traditioner. Det är därför viktigt att de offentliga myndigheterna undviker att utforma politiken utifrån ideologiska principer utan i stället vidtar åtgärder som verkligen ger individerna möjlighet att välja att bilda familj och skaffa så många barn som de vill.

1.3 Europeiska unionen är visserligen inte behörig i fråga om familjepolitik, men kan lagstifta på områden som rör möjligheterna att förena familje- och yrkesliv, jämställdhet i arbetslivet samt skydd av barn och barns utveckling.

1.4 EU kan dessutom spela en viktig roll vad gäller kunskapen om den demografiska utvecklingen och utbyte av bästa praxis mellan medlemsstaterna.

1.5 I dag leder EU utarbetandet av ett antal initiativ med tillhörande finansiering, och strukturfonderna eller Europeiska socialfonden har redan stött och kan stödja en politik som gynnar familjerna.

1.6 Det skulle vara positivt om dessa initiativ kunde integreras bättre och genomföras under tillsyn eller åtminstone samordnas av ett organ med uppdrag att fastställa en gemensam politik och riktlinjer för åtgärder och studier. Denna roll som ledare och samordnare när det gäller mer politiska och förvaltningsmässiga aspekter skulle kunna anförtros åt Europeiska kommissionen, bl.a. via den europeiska alliansen för familjeärenden, och när det gäller vetenskapliga aspekter åt Eurofound.

1.7 Det skulle vara önskvärt att de sammanslutningar som företräder familjer involveras i utarbetandet av familjepolitik eller annan politik som påverkar familjer, på både EU-nivå och medlemsstatsnivå.

1.8 Många politiska beslut på EU-nivå får också en direkt inverkan på familjernas vardag. EESK rekommenderar därför att man tar hänsyn till familjeaspekten inom alla EU-politikområden, i synnerhet i samband med de konsekvensbedömningar som nu ska genomföras för all EU-lagstiftning⁽¹⁾, och att den integreras i alla utvärderingar av befintlig politik som ska ses över.

⁽¹⁾ EESK:s yttrande "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 4.8.

1.9 Kommittén ställer sig helhjärtat bakom idén om att utnämna 2014 till Europaåret för familjer.

2. Inledning: demografisk lägesrapport

2.1 Situationen för familjerna i Europa håller på att förändras i grunden: födelsetal som under flera årtionden⁽²⁾ har legat långt under den nivå som krävs för att befolkningen ska reproducera sig, äldre förstföderskor, fler separationer och skilsmässor, fler ensamstående föräldrar och familjer utan stabila inkomster, ökad förväntad livslängd, ökat antal äldre som är beroende av vård och omsorg, framför allt till följd av den demografiska utvecklingen. Dessa förändrade familjestrukturer medför nya utmaningar som bör beaktas vid utformningen och samordningen av familjepolitiken samt vid dess genomförande.

2.2 Kärnfamiljens frammarsch på bekostnad av storfamiljen, bland annat som en följd av urbanisering och förändrade livsstilmönster, har åtföljts av ett mer individualistiskt synsätt och lett till nya socialt utsatta grupper och ett större socialt utanförskap. Det handlar om långtidsarbetslösa, ensamstående föräldrar, arbetande fattiga och barn som lever i eller hotas av fattigdom. Dessa fenomen återfinns tyvärr i alla samhällen i Europa. Man bedömer att 17 % av EU-medborgarna lever i fattigdom och socialt utanförskap, vilket får konsekvenser för familjepolitiken.

2.3 Även om födelsetalen ligger under den nivå som krävs för att befolkningen ska reproducera sig i hela EU, finns tydliga skillnader mellan medlemsstaterna och deras regioner, både vad gäller befolkningsutvecklingen och familjepolitiken. Man kan också notera att befolkningstätheten varierar stort inom medlemsstaterna så att vissa regioner kan vara mycket tätbefolkade och andra glesbefolkade. Detta leder till frågor om fysisk planering och upprätthållande av de offentliga tjänsterna, inbegripet tjänster avsedda för familjer. Europeiska unionens motto "förenade i mångfalden" är alltså särskilt passande när det gäller denna fråga. Det finns förvisso en positiv anledning till att befolkningen i Europa blir äldre, dvs. att andelen äldre ökar, nämligen att den förväntade livslängden ökar och att äldre får fler friska levnadsår, men den andra orsaken är negativ: De kraftigt minskande födelsetalen leder till att befolkningen inte reproduceras i tillräcklig omfattning.

2.4 Ingen medlemsstat når upp till det födelsetal som behövs för att ens upprätthålla folkmängden⁽³⁾, även om två länder, Frankrike och Irland, ligger mycket nära. I USA når födelsetalet nästan denna nivå, medan det i EU ligger cirka 25 % under tröskelvärdet.

2.5 Mot denna allmänna bakgrund är kontrasterna stora. Arton medlemsstater har en naturlig befolkningsökning, där

antalet födlsar överstiger antalet dödsfall, medan nio har en naturlig befolkningsminskning, med fler dödsfall än födlsar (i stigande ordning: Portugal, Estland, Italien, Lettland, Litauen, Ungern, Rumänien, Bulgarien och Tyskland).

2.6 För att vända denna trend krävs framför allt att den totala fertiliteten ökar avsevärt. Migrationsströmmarna kan också påverka situationen, men inte i tillräcklig mån, eftersom invandrarna inte nödvändigtvis bosätter sig där födelsetalen är som lägst och på grund av att även de åldras. Immigrationen kräver också att medlemsstaterna bedriver en aktiv integrationspolitik för att undvika att konflikter uppstår mellan olika samhällsgrupper, vilket kan vara ett särskilt stort problem i värdland med en svag demografisk utveckling.

3. Krisens konsekvenser för familjer

3.1 Den ekonomiska krisen har fått en rad konsekvenser som har påverkat vissa familjers livsvillkor och gjort det svårare att ge det stöd som har visat sig nödvändigt. Den ekonomiska situationen har först och främst påverkat sysselsättningen och resurserna i många hushåll.

3.2 Krisen och det allvarliga läget vad gäller den offentliga sektorns finanser i många medlemsstater kan också tvinga regeringarna att ändra eller senarelägga vissa åtgärder inom familjepolitiken.

3.3 I princip all inrikespolitik i medlemsstaterna påverkar familjerna direkt eller får konsekvenser för dem. Detta gäller bland annat åtgärder för att bekämpa utslagning, politik som rör utbildning, bostäder, kollektivtrafik, energi, socialt stöd, sysselsättning etc. Detta visar att det krävs en övergripande uppföljning av dessa politikområden för att kontrollera hur de påverkar familjerna⁽⁴⁾.

4. Olika typer av familjepolitik

4.1 En heltäckande familjepolitik omfattar skatte- och bidragsåtgärder för familjer, åtgärder för att främja jämställdhet i arbetslivet mellan kvinnor och män, barnomsorg, vård av vårdbehövande personer, familjerättigheter i pensionsförsäkringsystemen och möjligheter att förena familje- och yrkesliv: föräldraledighet, möjlighet till frivilligt deltidsarbete. Sådana politiska åtgärder finns i hela EU, även om länderna kan lägga tonvikt på olika aspekter, eller välja att utforma åtgärderna inom ramen för socialpolitiken snarare än familjepolitiken. Skillnaderna är inte överraskande, eftersom traditioner, behov, samhällsattityder eller till och med samhällsfilosofin skiljer sig åt från land till land, i likhet med familjernas förväntningar.

⁽²⁾ Detta kallas "demografisk vinter".

⁽³⁾ Det skulle krävas 2,1 barn per kvinna i EU. Att det krävs lite mer (0,1) än två barn per kvinna beror på att man måste kompensera för att det föds något fler pojkar än flickor och att inte alla flickor uppnår den ålder då de skulle kunna få barn.

⁽⁴⁾ EESK:s yttrande "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 4.8.

4.2 I vissa länder har dessa politiska åtgärder moraliska och medborgerliga grunder, medan de i andra är mer ekonomiskt och politiskt motiverade, eller syftar till att öka födelsetalen. Oavsett bakomliggande orsaker står barnens psykiska och fysiska välmående och deras utbildning i centrum, liksom strävan efter att ge föräldrarna möjlighet att skaffa det antal barn de vill ha och förena familjeliv med arbete och ett socialt liv.

4.3 Särskilt de skandinaviska länderna har sedan 1970-talet arbetat mycket för att skapa jämställdhet mellan föräldrarna, både i arbetslivet och vad gäller ansvaret för barn och familj, och de har infört en socialpolitik och yrkesutbildningsåtgärder som gör det lättare att förena yrkes- och familjeliv och återgå till arbetslivet efter föräldraledigheten. I Sverige har denna politik baserats på omfattande reformer av föräldraledigheten, den offentliga barnomsorgen, den särskilda familjebeskattningen (sambeskattning avskaffades 1971) och familjelagstiftningen. Familjepolitiken består i dag av tre delar: stöd till familjen som helhet, stöd till arbetande föräldrar i form av betald föräldraledighet samt en rätt till betald föräldraledighet som delas mellan föräldrarna. Resultatet är en hög andel yrkesarbetande kvinnor, en större andel fäder som deltar i omvårdnaden av små barn, födelsetal som ligger högre än EU-genomsnittet och minskad barnfattigdom. I Finland inrättades 1988 ett bidrag till vård av barn i hemmet, och ett liknande bidrag inrättades 1998 i Norge i syfte att ge föräldrar som uppfostrar sina barn på heltid erkännande och finansiellt stöd.

4.4 I Nederländerna baseras familjepolitiken framför allt på möjligheterna till deltidarbete för att föräldrar ska kunna tillbringa mer tid med sina barn. Nederländerna är det land där fäderna utnyttjar deltidsmöjligheten i störst utsträckning. Trots detta arbetar 73,2 % av männen heltid jämfört med endast 45,9 % av kvinnorna. Av fäderna utnyttjar 19 % möjligheten att arbeta deltid, vilket är långt fler än i övriga Europa, medan andelen för mödrar är 41 %. Denna möjlighet kan utnyttjas till dess att barnet fyller åtta år, och den medför en skattelättnad på 704 euro per månad. Antalet timmar motsvarar antalet arbetstimmar per vecka multiplicerat med 26. Timmarna beräknas per barn och kan kumuleras, vilket gör att barnomsorgstjänster kan utnyttjas på deltid.

4.5 I Frankrike har familjepolitiken gamla anor och kännetecknas av att den har förändrats lite över tiden, oavsett vilka politiska partier som varit vid makten. Den baseras på en kombination av bidrag, rättvisa skatteregler för familjer, särskilda bestämmelser i pensionssystemen, arbetsrättsliga bestämmelser som ger rätt till särskilda betalda föräldraledigheter, barnomsorg för barn i åldern 0–3 år och gratis förskola från 3 års ålder. En annan viktig faktor är att familjepolitiken hanteras inte bara av staten, utan också av departementen och städerna, oavsett politisk tillhörighet. Departementen och städerna kompletterar den nationella politiken med ett stort antal lokala politiska åtgärder

för barnomsorg eller familjestöd. Familjebidraget ska täcka de utgifter som familjen har för varje barn och gynnar flerbarnsfamiljer. Bidraget är inte inkomstgrundat utan ges till alla familjer. Bidraget ges till barnet, vilket skiljer familjepolitik från socialpolitik. Resultatet är att Frankrike har ett av EU:s högsta födelsetal samt en av de högsta sysselsättningsgraderna för kvinnor. Valfriheten när det gäller barnomsorg är mycket viktig i den franska familjepolitiken, men för att kunna erbjuda en valfrihet måste det först finnas ett val, det vill säga ett tillräckligt utbud av barnomsorgsalternativ.

4.6 I Storbritannien är politiken mer inriktad på att bekämpa fattigdom bland familjer och barn, vilket har gett goda resultat, och den allmänna uppfattningen är att staten inte ska lägga sig i den enskilda individens val. Denna politik bör ses mot bakgrund av en mycket flexibel arbetsmarknad som gör att det är relativt enkelt för mödrar att komma tillbaka till arbetslivet, och denna stora flexibilitet gör det också möjligt att uppfylla familjernas mycket olika förväntningar. Kvinnor som är mer inriktade på familjeliv föder i genomsnitt dubbelt så många barn som de som satsar mer på en yrkeskarriär.

4.7 I Tyskland, där den demografiska situationen är kritisk, inledde man för några år sedan en ambitiös politik för att göra det möjligt att förena yrkesliv och familj både rent praktiskt och med avseende på rådande attityder, eftersom arbetande kvinnor med barn inte sågs med blida ögon. Barnomsorgen utvecklades, bl.a. genom anpassade tider och en föräldraledighet på 14 månader med en ersättning som motsvarar två tredjedelar av lönen. Dessa åtgärder har åtföljts av särskilt och målinriktat stöd för att bekämpa barnfattigdom genom inkomstillägg.

4.8 Generellt visar de undersökningar som genomförts tydligt att en hög andel förvärsarbetande kvinnor ofta åtföljs av höga eller relativt höga födelsetal när det finns möjligheter att förena yrkes- och familjeliv. Efter den första perioden av demografisk övergång, där antalet barn per kvinna minskar när dödstalen – särskilt för spädbarn, barn och ungdomar samt för mödrar – minskar avsevärt, hygienien förbättras generellt och födslarna kan planeras, verkar det som om perioden efter övergången kännetecknas av att båda föräldrarna arbetar utanför hemmet. Andelen fäder som arbetar heltid är emellertid fortfarande högre än antalet mödrar i heltidsarbete, i synnerhet när tillgången till barnomsorg och betald föräldraledighet är otillräcklig.

5. Olika scenarier

5.1 Mot bakgrund av den nuvarande befolkningsutvecklingen i EU är det mycket viktigt att granska vilka konsekvenser en viss politisk strategi får för födelsetalen. Flera olika scenarier för den demografiska utvecklingen är tänkbara.

5.2 Det första scenariot innebär en utveckling i linje med dagens tendenser. EU fortsätter att ha ett födelsetal som ligger under tröskelvärdet för full reproduktion och som varierar mellan medlemsstaterna. En liten befolkningsökning kan dock konstateras beroende på den trögrörlighet som kännetecknar befolkningsutvecklingen, även om denna effekt försvinner så småningom beroende på en ökad förväntad livslängd och nettovandrings. I sådana fall kommer EU att samtidigt få en kraftigt åldrande befolkning trots invandring ("strukturell" effekt), en kraftig ökning av antalet äldre (på franska betecknas detta som "gérontocroissance" – ett slags "trendeffekt"), och eventuellt en minskad andel förvärvsarbetsande, även om pensionsåldern förmodligen kommer att höjas. I ungefär hälften av EU-länderna kommer befolkningen till och med att minska.

5.3 Ett sådant scenario skulle förstora de demografiska skillnaderna mellan medlemsstaterna och riskera att undergräva sammanhållningen i EU, eftersom det skulle krävas helt olika politiska åtgärder till följd av dessa skillnader, och befolkningen i de olika länderna skulle ställa mycket olika krav.

5.4 "Katastrofscenariot" är att denna demografiska vinter förvärras och medför ett födelsetal som ligger långt under dödstalet. I sådana fall skulle det handla om både ett mycket kraftigt åldrande nedifrån beroende på mycket låga födelsetal, under den nivå som krävs för full reproduktion, en fruktsamhetsnivå som redan föreligger i vissa av EU:s regioner, och kanske ett åldrande uppifrån, som beror på en ökande förväntad livslängd efter 65 års ålder. Detta mycket ålderstigna samhälle skulle inte längre kunna säkerställa de inkomster och den hälsovård som de äldre behöver.

5.5 Dessa två utvecklingstendenser i katastrofscenariot skulle leda till att högt utbildade unga människor lämnar ett åldrande Europa till förmån för mer dynamiska länder, samtidigt som invandringen skulle tendera att minska på grund av att Europa blir mindre attraktivt genom att kontinenten förlorar sin dynamik, blir fattigare och måste hantera stora budgetproblem och hot mot jämvikten i socialräkenskaperna.

5.6 Följden av en sådan situation är att EU skulle få en mycket obalanserad befolkningspyramid med långt fler äldre människor än unga och en kraftigt minskande och åldrande förvärvsarbetsande befolkning.

5.7 Slutligen finns ett mer positivt, tredje scenario där man ser en demografisk återhämtning, en "demografisk vår". I ett sådant fall kommer födelsetalet att öka och närma sig full reproduktionsnivå. De ökade födelsetalen skulle stimulera ett antal ekonomiska sektorer. Därefter skulle den minskande förvärvsarbetsandelen av befolkningen öka igen i nästa generation. Den demografiska utvecklingen skulle leda till en ekonomisk utveckling som bidrar till att finansiera den sociala tryggheten. EU skulle återigen bli attraktivt för sina egna medborgare som inte längre lockas att flytta utanför unionens gränser, liksom för mer välutbildade invandrare.

5.8 Dessa scenarier ska naturligtvis inte ses som prognoser, utan helt enkelt som hypoteser som gör det möjligt att utforma en lämplig politik för att avhjälpa den nuvarande situationen och undvika det värsta scenariot.

6. Kan olika familjepolitiska modeller förklara skillnaderna i födelsetal?

6.1 Alla medlemsstater vidtar en rad politiska åtgärder som tillsammans utgör en familjepolitik, vare sig den kallas så eller inte⁽⁵⁾. De politiska strategierna utformas för att uppnå olika syften:

— Minska fattigdomen och säkerställa en bibehållen inkomst för familjer.

— Ge stöd under småbarnstiden och för barnets utveckling.

— Underlätta för föräldrar att förena arbete och familjeliv.

— Uppfylla kraven på jämställdhet mellan könen.

— Ge föräldrar och blivande föräldrar möjlighet att skaffa så många barn som de vill när de vill, och på så sätt öka födelsetalen.

6.2 En kategorisering av länderna utifrån den familjepolitik som de för skulle kunna se ut på följande sätt:

— Länder med svag familjepolitik och med ett lägre födelsetal än genomsnittet i EU.

— Länder med en familjepolitik som inte är utformad efter familjernas behov och med ett lägre födelsetal än genomsnittet i EU.

— Länder där satsningarna på familjerna mätt i BNP tycks understiga eller motsvara genomsnittet i EU, men där födelsetalen trots detta överstiger genomsnittet.

— Länder med stark familjepolitik och med ett högre födelsetal än genomsnittet i EU⁽⁶⁾.

Det tycks därför som om den politik som bedrivs påverkar födelsetalen, som varierar utifrån de enskilda faktorer som politiken baseras på.

⁽⁵⁾ EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 7.

⁽⁶⁾ Meddelande från reflektionsgruppen om Europeiska unionens framtid (ordförande: Felipe González) – Gérard-François Dumont, "UE Prospective démographique" – <http://www.diploweb.com/UE-Prospective-demographique.html>.

6.3 Det är intressant att jämföra familjepolitiska åtgärder, eftersom man på så sätt kan urskilja god praxis. För att de tjänster och mekanismer för framför allt finansiellt och/eller skattemässigt stöd som erbjuds ska få största möjliga effekt står det emellertid klart att de måste motsvara familjernas, föräldrarnas eller de blivande föräldrarnas förväntningar. Dessa förväntningar kan variera mellan medlemsstaterna utifrån den nationella kulturen, sociala normer och traditioner. Det är därför viktigt att de offentliga myndigheterna undviker att utforma politiken utifrån ideologiska idéer och i stället vidtar åtgärder som verkligen ger individerna möjlighet att välja att bilda familj och skaffa så många barn som de vill. Åtgärderna bör också vara anpassade till skillnaderna mellan befolkningen i olika regioner. Utifrån detta, och med hänsyn till skillnaderna, kan man utveckla ett system för information och utbyte av bästa praxis. Offentliga åtgärder är emellertid fullständigt berättigade, eftersom familjen, där humankapitalet skapas (?), utgör grunden för varje samhälle. Detta har man kunnat se i samband med krisen, där familjerna ofta spelat en viktig roll för att dämpa de sociala konsekvenserna.

7. De viktigaste aspekterna av en lyckad familjepolitik

7.1 Lyckade exempel på familjepolitik kan se ut på olika sätt, men de har alla några gemensamma nämnare:

— Införande av åtgärder som gör det möjligt att förena yrkes- och familjeliv (barnomsorgsformer av hög kvalitet, särskilt offentlig infrastruktur för barnomsorg, familjestöd och vård av alla vårdbehövande, flexibilitet i arbetslivet, särskilda föräldraledigheter) som är anpassade till nationella förhållanden och motsvarar föräldrarnas förväntningar och barnets behov och känslomässiga, psykiska och fysiska utveckling.

— Förebyggande och bekämpning av fattigdom i familjer.

— Långsiktiga strategier, som inte förändras vid nästa regeringsskifte, och som omfattar alla familjer. Det är barnets intressen som är det viktigaste, oberoende av familjens inkomst. Kontinuiteten är mycket viktig, eftersom det är ett långsiktigt projekt att bilda familj. En ändamålsenlig och stabil familjepolitik är en faktor i en hållbar utveckling.

— Ett erkännande av familjens betydelse och viktiga roll och värdet av ett lyckligt familjeliv. I det moderna samhället är det oftast enbart personliga eller yrkesmässiga framgångar som räknas. Det finns emellertid andra former av framgång som rör mänskliga relationer eller allmänhetens intresse, bland annat ett harmoniskt familjeliv eller framgångar inom förenings- eller kulturlivet, vilket i högre grad bör lyftas fram i bl.a. medier (8) och i de nationella utbildnings-systemen.

(7) EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 6.4 och "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 3.11.

(8) EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 8.15 och "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 3.13.

— Beaktande av flerbarnsfamiljernas särskilda situation.

7.2 Vid sidan av den egentliga familjepolitiken är även två andra politikområden naturligtvis mycket viktiga i sammanhanget, nämligen sysselsättnings- och bostadspolitiken (?). Utan arbete och bostad är det svårt att bilda familj. För att bilda familj krävs ett minimum av framtidstro. Hög ungdomsarbetslöshet och osäkra anställningsvillkor kan få allvarliga konsekvenser för en befolknings reproduktion, för även om det är ett långsiktigt projekt att skaffa barn, är den period då det är lättast att bli gravid kort. Av den anledningen bör man uppmärksamma situationen för studenter och ungdomar som är föräldrar eller som vill bli det.

7.3 När familjepolitiken bedrivs långsiktigt och verkligen motsvarar familjernas förväntningar får den positiva effekter på barnets utveckling och föräldrarnas välmående, möjliggör ett harmoniskt socialt liv och leder till ökade födelsetal.

7.4 En undersökning som nyligen genomförts av världsmödrarörelsen (World Movement of Mothers) bland 11 000 mammor visar att deras prioriteringar är följande:

— För det första att kunna förena yrkes- och familjeliv.

— För det andra att få erkännande från samhället av att deras roll som mödrar är viktig.

— För det tredje att få mer tid tillsammans med sina barn.

7.5 En liknande undersökning bland pappor skulle vara intressant, eftersom de tre huvudprioriteringarna också mycket väl skulle kunna röra dem, i synnerhet vad gäller erkännandet av deras roll, vilket utan tvivel skulle få dem att engagera sig mer i familjelivet (10). I detta sammanhang är de aktuella förslag som syftar till att uppmuntra fäderna att ta ut pappaledighet – eller till och med göra en betald pappaledighet obligatorisk – intressanta som ett led i den nödvändiga uppvärderingen av pappans rollen liksom i de minst lika nödvändiga insatserna för att få fäder att ta sitt ansvar, särskilt i samband med en skilsmässa. Ur detta perspektiv skulle det vara användbart att sammanställa exempel på god praxis vid företag som har infört flexibla arbetsformer som är förenliga med föräldrans ansvar. Företagens sociala ansvar utsträcker sig också till åtgärder som syftar till att underlätta en balans mellan yrkes- och familjeliv, eftersom det

(9) EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 4.6.

(10) EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 8.11.

är inom företaget som åtgärderna genomförs i praktiken. Det vore intressant att införa en märkning av företag som är "familjevänliga" av det slag som redan finns i Spanien, med stöd från hälso- och sjukvårdsministeriet ⁽¹¹⁾.

7.6 Kommittén har i ett tidigare yttrande ⁽¹²⁾ föreslagit att man "överväger initiativ som gör det möjligt för far- eller morföräldrar eller andra nära släktingar att ta hand om barnen om även de arbetande föräldrarna önskar detta och under förutsättning att det främjar barnets intressen". I fråga om tid för familjen kan vi påminna om att EESK redan ställt sig bakom principen att "Alla måste kunna (...) förfoga över ett tillräckligt antal år på 'arbetstidskontot' för familjeliv". "Även förtidspension som finansieras på samma sätt som pension bör vara möjligt ifall man föredrar att skaffa sig mer tid i aktiv ålder." ⁽¹³⁾ På så vis skulle arbete utanför hemmet kunna ske på deltid eller tillfälligt avbrytas utan att inkomsterna skulle påverkas alltför negativt. Det finns skäl att göra en noggrann ekonomisk beräkning för att avgöra vilka besparingar som skulle kunna göras i fråga om offentlig barnomsorg, resurser som skulle kunna läggas på att beakta den tid som ägnas åt barnuppfostran i beräkningen av pensioner. Det är också viktigt att säkerställa rättigheter för mor- och farföräldrar när det gäller barnbarnen.

7.7 På basis av undersökningar av ungas förväntningar och ambitioner, förändringar som uppstår på grund av familjernas större rörlighet, förhållandet mellan de ungas tillgång till bostäder och deras beslut att bilda familj, samt de nya familjeformernas konsekvenser för födelsetalen, kan man utforma strategier för familjepolitiken som är anpassade till behoven. Sådana undersökningar skulle vara användbara genom att de ger en bättre förståelse av familjernas förväntningar, vilket är en mycket viktig faktor när det gäller utformningen av politiken.

8. Vilken roll kan EU spela?

8.1 Europeiska unionen är inte behörig i fråga om familjepolitik. I artikel 9 i stadgan om de grundläggande rättigheterna fastställs för övrigt klart och tydligt att familjerätten regleras på nationell nivå. EU kan emellertid lagstifta på områden som rör möjligheterna att förena familje- och yrkesliv, och arbetsmarknadens parter kan förhandla fram avtal som sedan blir direktiv. Detta var exempelvis fallet i fråga om pappaledighet och i samband med debatten om mammaledighetens längd. EU kan även lagstifta på området för jämställdhet i arbetslivet, vilket utgör en del av all familjepolitik, och skyddet av barn och barns utveckling på grundval av det program som kommissionen nyligen lade fram om barnens rättigheter ⁽¹⁴⁾.

8.2 I Europa 2020-strategin fastställs ett mål för sysselsättningsgraden för män och kvinnor som inte kan uppnås om det inte kompletteras av en familjepolitik som gör det möjligt för

män och kvinnor att skaffa så många barn de vill samtidigt som de arbetar, vilket i dag inte är fallet i stora delar av Europeiska unionen.

8.3 EU kan dessutom spela en viktig roll vad gäller kunskapen om den demografiska situationen och utvecklingen på alla geografiska nivåer, utvärderingen av familjepolitiken, vare sig det rör nationell eller lokal familjepolitik, och utbyte av bästa praxis mellan medlemsstaterna.

8.4 Inom den europeiska alliansen för familje frågor som skapades under det senaste tyska ordförandeskapet fanns planer på att inrätta en observationsgrupp, som aldrig blev verklighet.

8.5 I dag leder EU utarbetandet av ett antal initiativ med tillhörande finansiering:

- Expertgruppen för demografiska frågor.
- Det europeiska forumet för demografi.
- Workshopar om bästa praxis.
- Nätverket för familjepolitik.
- Internetportalen för den europeiska alliansen för familje frågor.
- Regionala seminarier.

Den sammanlagda finansieringen av dessa initiativ uppgår till ca 500 000 euro, till vilket ska läggas forskningsprojektet Familypattform, som lider mot sitt slut, andra forskningsprojekt om demografiska frågor som också behandlar familje frågor, samt OECD:s databas om familjer.

8.6 Det skulle vara positivt om dessa initiativ kunde integreras bättre och genomföras under tillsyn eller åtminstone samordnas av ett organ som ges i uppdrag att fastställa en gemensam politik och riktlinjer för åtgärder och studier. Eftersom det i dag inte är rätt tidpunkt att etablera nya självständiga organ inom EU, skulle denna roll som ledare och samordnare när det gäller mer politiska och förvaltningsmässiga aspekter kunna anförtros åt Europeiska kommissionen, via den europeiska alliansen för familje frågor, och när det gäller vetenskapliga aspekter åt Eurofound, som i egenskap av trepartsorgan inom EU är mycket lämpat för detta. En genuin databas skulle därigenom kunna göras tillgänglig för medlemsstaterna tack vare en god

⁽¹¹⁾ http://www.en.aenor.es/aenor/certificacion/resp_social/resp_efr.asp.

⁽¹²⁾ EESK:s yttrande om "Säkerhet och hälsa på arbetsplatsen för arbetstagare som är gravida, nyligen har fött barn eller ammar" EUT C 277, 17.11.2009, s. 102, punkt 1.12.

⁽¹³⁾ EESK:s yttrande om "Sambandet mellan jämställdhet, ekonomisk tillväxt och sysselsättningsgrad", EUT C 318, 23.12.2009, s. 15, punkt 4.2.6.2.

⁽¹⁴⁾ KOM(2011) 60 slutlig.

samordning av samtliga initiativ som redan genomförs på EU-nivå. Alliansen skulle kunna knyta kontakter och utveckla samarbetet med strukturer och åtgärder hämtade från den öppna samordningsmetoden inom det sociala området. Kommissionen diskuterar för närvarande frågan med berörda parter.

8.7 Europeiska socialfonden och Europeiska regionala utvecklingsfonden har redan bidragit till införandet av familjepolitiska åtgärder i vissa medlemsstater. Det finns skäl att fundera över hur insatser av denna typ kan utvecklas. Familjepolitik bör även tillhöra de områden som Plattformen mot fattigdom arbetar med.

8.8 Samtidigt bör man inom ramen för forsknings- och innovationsprogram⁽¹⁵⁾ också avsätta finansiering för studier och forskning om demografiska frågor, men även inom sociologi, antropologi och filosofi, som också är av betydelse för familjepolitiken. Man bör även genomföra studier av familjepolitikens effektivitet och inverkan. Av denna anledning är det önskvärt att verksamheten inom Familyplattform inte avslutas utan tillåts fortgå, vilket också samtliga organisationer och berörda parter på det familjepolitiska området önskar.

8.9 Det skulle vara önskvärt att de sammanslutningar som företräder familjer involveras mer i utarbetandet av familjepolitik eller annan politik som påverkar familjer, på både EU-nivå och medlemsstatsnivå.

8.10 Alla människor i Europa är eller har varit medlemmar av en familj, oavsett denna familjs framtid eller historia eller familjens allmänna utveckling under de senaste årtiondena. Ingen föds i ett vakuum, och alla undersökningar visar att EU-medborgarna fortfarande uppfattar familjesammanhållningen som en av de viktigaste grundläggande värderingarna. Många politiska beslut på EU-nivå får också en direkt inverkan på familjernas vardag (fri rörlighet för personer, sysselsättning

och social trygghet, miljö- och konsumentskydd, mervärdesskattesarter för barnomsorgsartiklar⁽¹⁶⁾, mediepolitik samt utbildnings- och kulturprogram och sociala program).

8.11 EESK rekommenderar därför att man tar hänsyn till familjeaspekten inom alla EU-politikområden, i synnerhet i samband med de konsekvensbedömningar som nu ska genomföras för all EU-lagstiftning⁽¹⁷⁾, och att den integreras i alla utvärderingar av befintlig politik i samband med översyn. I Spanien innebär vattenprissättningspolitiken att kostnaden per kubikmeter ökar med förbrukningen i syfte att minska förbrukningen av en knapp resurs. Detta drabbar dock flerbarnsfamiljer mycket hårt – en familj på fem personer förbrukar "automatiskt" mer vatten än en ogift person eller ett hushåll utan barn. Efter en prövning i domstol har detta prissättningssystem övergivits⁽¹⁸⁾. Det vore därför önskvärt med systematiska konsekvensanalyser på EU-nivå för lagstiftning om familje frågor så att man kan undvika eventuella negativa effekter för familjerna.

8.12 Det bör för övrigt understrykas att det finns en nära koppling mellan regionalpolitik, investerings- och utbildningspolitik samt bostads- och sysselsättningspolitik, och att politiken även på dessa områden gör vissa medlemsstater eller vissa regioner attraktiva för familjer och ungdomar, utöver den rena familjepolitiken, och att allt detta kan samverka för att skapa en övergripande och långsiktig befolkningsdynamik.

8.13 Kommittén ställer sig helhjärtat bakom idén om att utropa 2014 till Europaåret för familjer och fira tjugoförsta jubileet av FN:s internationella familjeår. Samhällets framtid ligger i de kommande generationerna, och dessa växer upp i familjerna. Sammanfattningsvis bör det dock understrykas att det finns en avgörande faktor för beslutet att bilda familj, nämligen hoppet om en bättre framtid. Regeringarna är ansvariga för att det finns hopp hos den befolkning de styr. Detta ger deras uppdrag storhet och tyngd.

Bryssel den 4 maj 2011

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs
ordförande

Staffan NILSSON

⁽¹⁵⁾ EESK:s yttrande "Familjen och den demografiska utvecklingen", EUT C 161, 13.7.2007, s. 66, punkt 4.5.

⁽¹⁶⁾ Kommittén har redan föreslagit en sänkning av momsatsen, särskilt för blöjor. Se EESK:s yttrande "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 4.7.

⁽¹⁷⁾ EESK:s yttrande "Främja solidariteten mellan generationerna", EUT C 120, 16.5.2008, s. 66, punkt 4.8.

⁽¹⁸⁾ <http://sentencias.juridicas.com/docs/00285332.html>.